

KARAKTERISTIKE OPERATIVNIH ZAHVATA U BICI NA SUTJESCI*

Smatrao sam da ova tema omogućava, pa i nameće pristup materiji sa nešto šire pozicije. Mislim, da težnjom da bliže situiramo petu neprijateljsku ofanzivu, odnosno bitku na Sutjesci i opredijelimo njeno mjesto u razvitku oslobodilačkog rata i revolucije, doprinosimo razumijevanju toka i rezultata te bitke i operativnih postupaka koji su za nju karakteristični.

Bitka na Sutjesci zbilja se usred one etape oslobodilačkog rata i revolucije koju na prvom mjestu karakteriše borba za konačni prelom NOR-a. Iza te bitke stajali su rezultati i tekovine izraženi u stvaranju NOV i AVNOJ-a, a ispred nje istorijske odluke u Jajcu, koje su manifestovale stvaranje nove Jugoslavije.

Ako bismo u jednom kratkom izlaganju htjeli da izrazimo šta jedno takvo situiranje bitke na Sutjesci znači sa stanovišta odnosa na jugoslovenskom ratištu, onda bi, po mom mišljenju, na prvom mjestu trebalo uočiti razlike u izboru ne toliko metoda i postupaka, koliko glavnih udara osnovnih grupacija naših oružanih snaga i, s tim u vezi, njihove uloge u rješavanju najvažnijih zadataka u pojedinim etapama.

Ovo je osobito izraženo na nivou vrhovnog komandovanja. Tri njegove najkrupnije odluke u etapi do prvog zasjedanja AVNOJ-a zasnivale su se na usmjeravanju glavnih napora i glavnih udara tamo gdje su uslovi za razvoj, stabilizaciju i postavljanje čvrstih temelja narodnooslobodilačkog pokreta bili najpovoljniji. To su: prva, usmjeravanje težišta razvitka ustanka u zapadnoj Srbiji i Šumadiji; druga, pomjeranje toga težišta u vrijeme njemačke ofanzive krajem 1941. godine na jug; i treća, ofanzivna upotreba grupe proletherskih brigada prema zapadu u junu 1942.

Pobjedama ostvarenim u toj etapi, bili su stvoreni i povoljni politički uslovi i odgovarajuće oružane snage za usmjeravanje napora tamo gdje se ustanak sporije razvijao, gdje je predstojala bitka za prelom u korist narodnooslobodilačkog pokreta. To je bila polazna osnova za koncipiranje ofanzivnog plana Vrhovnog komandanta u novembru 1942, kojim se težište usmjeravalo u centralne

---

* Izlaganje na simpozijumu »Neretva — Sutjeska 1943« koji je održan u Sarajevu od 26. juna do 2. jula 1968. godine.

i istočne oblasti zemlje. Vrhovni štab nije napustio taj plan ni pod uticajem četvrte neprijateljske ofanzive. Saobražen novoj situaciji, taj je plan našao izraz u protivofanzivi operativne grupe divizija ka Neretvi, a zatim dalje ka Crnoj Gori i Sandžaku.

Mislim da je od značaja da ovdje uočimo jednu specifičnu karakteristiku ove nove etape koja upravo kulminira u proljeće 1943. godine. Vrhovni štab nastupa sa ofanzivnim planom koji ima dalekosežni cilj — izmjenu odnosa u istočnim oblastima Jugoslavije u korist NOP-a. U isto vrijeme njemačka komanda je razvojem događaja u Africi i Sredozemlju prinuđena da na jugoslovenskom ratištu istupi odlučnije nego ikad do tada. Odlučnost koju je ispoljila u sprovođenju operacija „vajs” i „švarc” jedino je moguće uporediti sa onom u ofanzivi protiv ustanka u Srbiji ujesen 1941. godine. Ali — razlike su ipak veoma značajne. Ono što se događalo u Jugoslaviji 1941. Njemačka je još nekako mogla smatrati internom brigom, ekscesom i još uvijek netaknutom „novom evropskom poretku”.

Međutim, zbivanja u Jugoslaviji krajem 1942. godine imala su neposrednu vezu sa razvitkom na drugim ratištima. Za njemačku komandu bio je došao posljednji čas da učini nešto za saniranje prilika u ovom dijelu „evropske tvrđave”, jer bi svako odlaganje sa stanovišta unutrašnjih prilika i mogućih savezničkih akcija moglo značiti zakašnjenje koje bi donijelo porazne posljedice.

Riječ je dakle o periodu u kojem su oba protivnika tražila na svoj način odsudna rješenja. Za NOP i NOV se postavljalo pitanje — da li su oni faktički na takvom stepenu razvitka da mogu ući u bitke za konačni prelom u svoju korist, a za okupatora — da li je u stanju da održi situaciju u svojim rukama i da praktično dokaže da je NOP uobičajeni pokret otpora, a ne snaga koja izrasta u rješavajući faktor u Jugoslaviji.

Ponekad se čuje pitanje: da li smo mogli nekako izbjeći takve bitke kao što su ona na Neretvi ili na Sutjesci. Odgovor može biti samo jedan — te bitke nisu nikako slučajna pojava niti su plod subjektivnih odluka mimo stvarnih uslova, već su logičan rezultat razvitka jednog rata u njegovoj odstupnoj etapi. Bez tih bitaka NOV ne bi bila ono što je bila i što je morala biti, da bi odgovorila zadacima koji su proizilazili iz dalekosežnih ciljeva borbe protiv okupatora i njegovih domaćih saradnika.

Prema tome, karakter, razmjere i žestina bitaka na Neretvi i Sutjesci, rezultat su zakonomjernog razvitka narodnooslobodilačkog rata. U tim bitkama su NOV i NOP u cjelini ne samo izdržali najtežu probu i dokazali svoju vitalnost, već i izborili pobjede koje zauzimaju prvo mjesto među svim pobjedama i uspjesima postignutim u tom periodu na cijelom jugoslovenskom prostoru, a koje su neposredno prethodile odlučnoj prekretnici u razvitku oslobodilačkog rata i revolucije.

Prelazeći na izlaganje karakteristika dejstava u bici na Sutjesci, želim da naglasim da se radi o pokušaju da se iz jedne izuzetno dinamične bitke, u kojoj su se tako brzo i u takvim razmjerama javljale promjene koje su dovodile do poremećaja na pojedinim

pravcima, pa i na cijelom bojištu i do korekcija u operativnim planovima, izvuku oni najznačajniji elementi koji određuju karakter bitke i ilustruju njene tokove i fizionomiju.

Među mnogim osobenostima ove bitke istakao bih najprije faktore koji su usloveli onako uspješno ostvareno operativno iznenađenje njemačkog komandovanja. Nije to bilo ni prvo ni poslednje operativno iznenađenje koje su posebno njemačke komande postizale u pojedinim svojim ofanzivama u našem ratu.

Mogućnost izvođenja brze koncentracije snaga na širokom prostoru oko pojedinih žarišta NOP-a i formacija NOV gotovo redovno je pružala veoma povoljne šanse za postizanje iznenađenja. U slučaju bitke na Sutjesci ovi uslovi su bili izrazito povoljni, jer se grupa divizija NOV tek našla na jednoj teritoriji koja nije mogla biti odmah dovoljno organizovana i koja je bila izrazito izolovana od drugih jačih žarišta NOP-a. Sem toga, radilo se o teritoriji koja se nalazila u talijanskoj okupacionoj zoni, koju Nijemci nikad do tada nisu na takav način povrijedili. Sada kad nam je poznato da je operacija „švarc” planirana prvobitno za razoružanje četnika DM,¹ oko čega Njemačka nije uspjela postići saglasnost sa Italijom od početka rata, onda je još razumljivije onoliko nepovjerenje njemačke komande u svog talijanskog partnera. S druge strane, Vrhovni štab je manje nego ikad ranije očekivao takvu jednu ofanzivu baš u tom trenutku. Teško je zaista bilo pretpostaviti da će njemačka komanda biti u mogućnosti da tako brzo ponovo koncentriše tolike snage i da ih angažuje u ofanzivi na planinskom terenu Crne Gore. Njihova jača reakcija mogla se logično očekivati tek pošto operativna grupa divizija zakorači na teritoriju Srbije i Kosmeta.

Može se slobodno reći da uoči ofanzive u Vrhovnom štabu nije bilo opreznosti ni do onog stepena koji je bio uobičajen. Nisu štaviše ozbiljno primani ni izvjesni nagovještaji sa strane da se nešto sprema protiv snaga NOV u Crnoj Gori i Sandžaku. Najzad, izvještaji iz jedinica o prvim borbama koje su značile početak ofanzive i u kojima se govorilo o sukobima s njemačkim trupama pa i o žješćim borbama, takođe, nisu u Vrhovnom štabu pobudili takav interes koji bi nametao zaključak o njemačkoj akciji većih razmjera.

Činjenica je, dakle, da je grupa divizija doživjela potpuno operativno iznenađenje. To je veoma uticalo na karakter i fizionomiju ove bitke. Ne ističem ovo nikako zbog toga da bih došao do zaključka da je bilo moguće izbjeći teške borbe, žrtve i vanredne napore. S tim su snage NOV svakako računale, jer su bile svjesne da su pred njima krupni zadaci. Pogotovo je s tim računao Vrhovni štab, koji se ni jednog trenutka nije kolebao o upotrebi ove grupe divizija i o ulozi koja joj je bila namijenjena. Ona svoj zadatak nikako nije mogla da ispuni „iščezavanjem” ili, da budemo blaži, dekoncentracijom. Morala je skupno da udara, da izvodi krupne manevre radi razbijanja relativno gustog neprijatelja na teritoriji

---

¹ Više o tome: Fabijan Trgo: *Četvrta i peta neprijateljska ofanziva*, (rad pripremljen za naučni skup »Neretva — Sutjeska 1943«), Beograd 1968. Izdaje Vojnoistorijskog instituta.

ispred sebe, pa samim tim i da bude spremna da se suoči u jednom trenutku s njegovim koncentrisanim snagama.

Neosporno je da je bolnica, sa brojem ranjenika koji je preko svake mjere prelazio normalno opterećenje takve formacije kakva je bila grupa divizija, u najvećem stepenu uticala na tok i rezultate bitke na Sutjesci. Utoliko je opravdano govoriti i o njoj kao o bici za ranjenike. Međutim, pri tome ipak ne smijemo gubiti iz vida da bolnice nisu bile jedini krupni faktor koji je nametao složene operacije pojedinim grupacijama NOV u ovoj etapi rata. Hoću, naime, da se izgubi iz vida ona druga strana medalje — da su oružane snage NOP-a u ovoj etapi izrasle u armiju koja je svoje zadatke morala da rješava borbenim postupcima odgovarajućeg karaktera. Kako bi u protivnom ona odnijela pobjede koje su donosile poznate prekretnice u toku rata! Ako su, kako je to pisao Tito povodom obrazovanja prvih divizija i korpusa NOV, „stvaranjem narodne vojske stvoreni preduslovi za operacije većeg stila”, logično je da se moralo računati i sa krupnijim sudarima sa koncentrisanim snagama protivnika.

U bici na Sutjesci formirao se takav skup okolnosti da ni prije ni poslije nje nije po snage NOV bilo teže situacije. Visoki stepen iscrpljenosti boraca, veliki broj ranjenika, krajnje nepovoljan teren i glad — bili su oni negativni faktori koji su bitno doprinijeli dramatičnosti ove bitke.

Kada se u takvim uslovima jedna grupacija NOV našla u operativnom okruženju, onda su poznati kvaliteti jedne armije — (kojom je vladao isključivo ofanzivni duh, a ona nije znala za gubljenje inicijative, poziciona borba joj je bila sasvim strana, nikada se nije mirila sa podređenom ulogom) — dali toj bici izuzetnu dinamiku, takvu brzinu i takve česte obrte da se njen protivnik mogao smatrati napadačem i stranom koja okružuje samo pri odnosu snaga koji u normalnim uslovima isključuje svako realno upoređenje.

Otuda nije slučajno da svi oni koji se bave izučavanjem ove bitke utvrđuju ostvareno operativno okruženje, ali u isto vrijeme i postupke Vrhovnog štaba sa stanovišta napora da zadrži ili da povрати operativnu inicijativu. To može da zvuči kao paradoks, ali nije paradoksalno. Vrhovni štab kao i uvijek ide na razbijanje neprijateljske ofanzive i odlučno se bori za operativnu slobodu, bez obzira što je bitka brzo primila oblik borbe u okruženju i što se završila gotovo klasičnim oblikom proboja iz obruča. To je jedan od bitnih fenomena našeg narodnooslobodilačkog rata koji se ovdje na izuzetan način manifestovao.

Nije onda slučajno da njemačko komandovanje, uprkos tome što je imalo blizu 130.000 vojnika, među kojima oko 70.000 njemačkih vojnika, koji su nosili sav teret borbe i čijim se borbenim kvalitetima teško šta može prigovoriti, uprkos operativnog iznenađenja i drugih bitnih preimućstava (izraženih u kvalitetu naoružanja, u podršci avijacije i artiljerije, u dobrim sredstvima veze, u mogućnosti brzih manevara trupama, u redovnom snabdijevanju, itd.) nije obavilo svoj zadatak. Krupne korekcije u operativnom

planu koje je izvršilo u toku bitke pokazuju da je oko 16.000 boraca NOV uspjelo da sputa u više navrata operativnu inicijativu protivnika i da odlučujuće utiče na tok bitke u cjelini.

Generalu Litersu su se nudili izvanredni uslovi za okruženje na prostorijski ograđenoj kanjonima Pive i Tare. Posjedanjem nekoliko prelaza u tim kanjonima i nastupanjem jakih snaga sa jugoistoka grupa divizija NOV bila bi dovedena u bezizlazan položaj.

Liters se u jednom trenutku približio realizaciji toga plana. Bilo je to 28. maja. Njegove trupe držale su desnu obalu Tare, pa greben Sinjajevine i lijevu obalu Komarnice i Pive do ušća Vrbnice. Ostala su nezaposjednuta samo dva prelaza na Pivi od Vrbnice do Šćepan-Polja — kod Mratinja i Kruševa. Njihovo posjedanje naredeno je za 29. maj. Međutim, naponi da se to ostvari bili su osujećeni, pa je tako njemački operativni plan bio kompromitovan, a Liters primoran da bitno koriguje i da unosi velike promjene u borbeni poredak svojih snaga: naredio je da se taktičko okruženje grupe divizija izvrši na prostorijski između Sutjeske i Tare.

Najzad, kada je grupa divizija NOV svojim dejstvima osujetila i ovaj plan, Liters je naredio da se zatvori obruč na masivu Zelengore.

Izabrali smo ove najznačajnije elemente iz aktivnosti njemačkog komandovanja da bismo jasno ilustrovali neuspjeh operacije „švarc”. Taj neuspjeh došao je kao posljedica odgovarajućih mjera Vrhovnog štaba i izuzetnog naprezanja svih jedinica grupe divizija NOV.

Ipak, navedena pomjeranja u njemačkom operativnom planu nisu bila rezultat kontaminiranog sprovođenja jedne operativne zamisli Vrhovnog štaba. Toliku slobodu akcije grupa divizija nije bila u stanju da osigura. To zapravo i ilustruje svu dramatiku ove bitke, ilustruje činjenicu da ni jedna strana nije mogla obezbijediti sprovođenje svoga plana, da su znatna pomjeranja u planovima i grupisanju snaga rezultat situacija na bojištu koje nisu odgovarale ili su čak bile suprotne usvojenim konceptima jednog ili drugog komandovanja.

I Vrhovni štab je u nekoliko navrata mijenjao ideju i plan proboja. Najprije je izabran pravac ka Foči, ali uprkos početnim uspjesima od 21. do 24. maja, taj je pravac morao biti napušten. Drugi plan proboja, od 28. maja, predviđao je izlazak iz obruča na širem frontu masiva Zelengore na dva poznata taktička pravca. Ali je 3. juna, poslije neuspjeha da se taj plan realizuje, Vrhovni štab donio odluku o podjeli snaga u dvije grupe, s ciljem da se jedna probije preko Zelengore, u istočnu Bosnu, a druga preko Tare u Sandžak. I, najzad, poslije neuspjeha druge grupe da se probije za Sandžak i teških borbi prve grupe na Sutjesci, sve se svelo na proboj onim uskim koridorom koji su obezbijedile jedinice 1. i 2. divizije, s tim što je 3. divizija sa glavninom centralne bolnice ostala u obruču i bila razbijena.

Činjenica je da njemačko komandovanje nije vodilo ni jednu ofanzivnu operaciju protiv NOV pod povoljnijim uslovima i da nije nikada bilo bliže uspjehu. Ipak, samo ovih nekoliko podataka

koje smo izložili, pokazuju stvarne uzroke neuspjeha. Konkretnija analiza postupaka bila bi još ubjedljivija. Zadržaćemo se ovdje na nekoliko najznačajnijih i najkarakterističnijih za obje strane.

Prednosti ostvarenog operativnog iznenađenja bile su donekle parirane, prije svega, ofanzivnom akcijom udarne grupe, bataljona iz Nikšićke župe u Pipere i razbijanjem talijanskog 383. puka kod Bioča, od 10. do 16. maja. Pretpostavka da će tim pravcem uslijediti izvlačenje grupe divizija prema Albaniji navela je neprijateljsko komandovanje da tamo do 17. maja koncentriše snagu od oko 12. pešadijskih bataljona, koja je tu u iščekivanju glavnine grupe divizija ostala neaktivna do 21. maja. Slične posljedice imali su uporni pokušaji 1. proleterske divizije da nastavi nastupanje u duhu ranijeg ofanzivnog zadatka kroz Sandžak na istok ka dolini Lima sve do 18. maja.

Vrhovni štab je tek 18. maja, tj. očividno sa zakašnjenjem, koje je prouzrokovano time što nije očekivao ovakvu ofanzivu, donio odluke kojima se dotadašnji borbeni poredak grupe, orijentisan na ofanzivna dejstva, podešavao odbrani i traženju rješenja ofanzive. Bitne promjene i pomjeranja odnosila su se na povlačenje snaga sa istočnog dijela obruča, s ciljem da se skрати njihov front i snage što bolje prilagode novom zadatku — zadržavanju brzih prodora neprijatelja sa istoka, i na ojačanje odbrane na dva pravca: Foča — donji tok Tare i Gacko — Pivska župa, čiji je značaj izbio u prvi plan. To je dovelo do znatnog pomjeranja snaga i velikog gubitka u vremenu uslijed marševa na teškom planinskom zemljištu.

Borbe u prvih nekoliko dana jasno su pokazale da se radi o neuporedivo nadmoćnijim snagama protivnika, jer su sve jedinice grupe divizija, vezane za zatvaranje pravaca, brzo izgubile slobodu manevra, a njihova odbrana onaj uobičajeni ofanzivni karakter. One su se razvukle po pravcima i na svakom od njih morale su uložiti krajnje napore da bi zadržale nadmoćnijeg napadača.

Pokušaj da se proboj izvrši ka Foči i preko Drine u istočnu Bosnu od 21. do 24. maja tek je pokazao s kakvim se snagama sudarila grupa divizija NOV. Taj pokušaj se faktički pretvorio u borbe za ovaj veoma osjetljivi dio fronta iza kojeg su se nalazili prelazi u kanjonu Tare i iznad njega centralna bolnica. Prebacivanje 1. proleterske divizije sa istočnog dijela fronta na fočanski pravac, zajedno sa smjenom njenih jedinica, pokazalo je da manevar po unutrašnjim pravcima isključivo maršem iziskuje neuporedivo više vremena nego manevar spoljnim pravcima uz djelimično korišćenje auto-transporta na onih nekoliko komunikacija oko ubitačne prostorije.

Po reakciji njemačkog komandovanja na ovom pravcu, kako u pogledu brzine tako i u angažovanju snaga, bilo je očividno da je grupa brzine upala u izuzetno tešku situaciju. Tu je sada, na teg tih teškoća, došla i ona s masom teških, nepokretnih ranjenika i bolesnika, čiji je transport na nosilima i djelimično konjima sa Pivske planine bilo kuda u datoj situaciji bio, čak i za ondašnja partizanska rezonovanja, podvig bez presedana.

U kakvoj se situaciji, poslije prvog pokušaja proboja, naša grupa divizija mislim da najbolje svjedoči razvoj događaja od 24. do 28. maja. Vrhovni štab je brzo uočio da se jedina realna šansa za izlaz iz okruženja pruža na pravcu Vučevo — Zelengora. Ali problem nije više bio u izboru najpovoljnijeg pravca za proboj, već u grupisanju dovoljno jakih snaga da se proboj izvrši. Gotovo sve snage grupe, do posljednjeg bataljona, bile su čvrsto prikovane za odbranu na cijeloj liniji obruča i svuda su jedva odoljevale, a osobito na onim pravcima od čijeg je držanja zavisilo izvlačenje preko kanjona Pive — od Mratinja do Šćepan-Polja. Nemoguće je bilo održati ravnotežu između zahtjeva da se za potrebno vrijeme uspori stezanje obruča i onoga da se grupišu dovoljno jake snage za obezbjeđenje proboja. Drugo se moglo postići samo na štetu prvog, i to ne samo prebrzim skraćivanjem fronta, već i preranim gubitkom veoma značajnih tačaka: I kod najidealnijeg rješenja nedostajalo je snaga i za jedno i za drugo. Na stranu to kakve bi rezultate pokazala računica koliki je procenat i od tako skromnih snaga bio konstantno u pokretu s jednog pravca na drugi, sa starog na novi zadatak! To je onaj faktor koji je neumitno vodio gubitke inicijative i gotovo onemogućavao slobodu manevra.

Ipak ostaje činjenica, odsudnija od svih i za ocjenu vrijednosti komandovanja nesumnjivo najznačajnija, da je Vrhovni štab prije i blagovremenije reagovao na odlučujućem mjestu i u pravo vrijeme. Riječ je o poznatom posjedanju platoa Vučeva još 26. maja i o, iako sporom, ipak blagovremenom masiranju snaga na tome pravcu.

Istina, odlučnu akciju na tom pravcu preduzele su obje strane gotovo jednovremeno — 29. maja. Tog dana počela je realizacija zamisli Vrhovnog štaba za proboj na relativno širokom frontu ka Zelengori i realizacija zamisli generala Literisa o zaposjedanju dva preostala prelaza na Pivi — kod Mratinja i Kruševa.

Poslije nekoliko dana veoma oštih borbi Literis je bio prinuđen da izvrši bitne korekcije u svojoj osnovnoj operativnoj zamisli. Ne samo da nije bio u stanju da ovlada preostalim prelazima i da likvidira dijelove grupe divizija na Vučevu, već su ga odlučni napadi snaga NOV u dolini Sutjeske primorali da unese ovu prvu veliku korekciju u svoj plan — da u prostoriju okruženja uključi, pored međurečja Tare i Pive i međurečje Pive i Sutjeske.

Međutim, ni uspjeh jedinica NOV nije bio potpun. Bržim reagovanjem i adekvatnim mjerama Vrhovnog štaba one su u žestokim okršajima do 3. juna osujetile njemačke namjere i paralisale jednu za drugom obje Literisove zamisli — da zauzme preostale prelaze u kanjonu Pive i, zatim, da ovlada dolinom Sutjeske, ali nisu uspjele da realizuju zamisao o prodoru na dva pravca, na relativno širokom frontu preko Sutjeske ka Zelengori. Osam brigada nije bilo u stanju da u sudaru sa 118. i 7. SS divizijom obezbijede izvršenje takve zamisli i da uz to osiguraju preostale prelaze na Pivi, a s njima i dovoljno vremena i prostora za izvlačenje druge grupe i bolnice. Zbog toga se njihov uspjeh,

ostvaren i neprekidnim višednevnim borbama, ograničio na kontrolu Vučeva i dijela doline Sutjeske od Suhe do Košura.

U ocjeni obostranih neuspjeha nesumnjivo je da oni njemački zaslužuju da budu mnogo više istaknuti. Njemačko komandovanje nije procijenilo značaj Vučeva i doline Sutjeske i potcijenilo je mogućnosti grupe divizija na tome pravcu. Naknadne mjere nisu više mogle radikalno popraviti učinjene propuste. Liters je tu ubacio oko 30.000 njemačkih vojnika, odnosno približno dva puta više nego ih je imala cijela grupa divizija NOV, ali je sve bilo kasno za ono što je jednom bilo propušteno.

U vrijeme kada je napad jedinica NOV u dolini Sutjeske malaksavao i kada je Liters, uočavajući značaj ovog pravca, ubacivao na njega sve više snaga, a situacija na prostoru između Tare i Pive bila sve kritičnija za jedinice druge grupe i bolnicu, Vrhovni štab je 3. juna donio novu odluku za proboj iz okruženja. To je ona odluka o proboju prve grupe preko Zelengore u istočnu Bosnu i druge preko Tare u Sandžak. Takva odluka je najrječitije isticala veoma tešku situaciju u kojoj se nalazila grupa divizija NOV. Njeni borci bili su na kraju svojih fizičkih moći. Ostale su gotovo potpuno bez izvora snabdijevanja. Trebalo je, dakle, bez ikakvog odlaganja učiniti sve da se iz tog košmara čim prije izađe.

Konačno, 6. juna naponi da se otvori relativno široka breša u dolini Sutjeske prerasli su u ogorčene borbe da se sačuva onaj uski koridor od Bara do Krekova i jedina staza kojom se moglo stići na greben Zelengore. Pokazalo se da je to bilo dovoljno za jedinice prve grupe i one su imale otvoren put iz obruča. Ali se baš tada druga grupa sa bolnicom na Pivskoj planini našla u bezizlaznoj situaciji. Bio je to najdramatičniji trenutak u sferi komandovanja.

Vrhovni štab se već 3. juna pomirio s činjenicom o proboju na dva operativna pravca, što znači da je bio načisto s tim da je nemoguće održati jedinstvo borbenog poretka grupe divizija i osigurati proboj svih snaga na jednom pravcu. Kada se, međutim, pokazalo da je pravac Sutjeska ipak jedini mogući izlaz i za drugu grupu, Vrhovni štab je jedino mogao da ispolji svoj uticaj na tok operacije na taj način što je nastojao da snage prve grupe zadrži što duže na onom uskom koridoru na Sutjesci, stvarajući tako izvjesnu šansu za izvlačenje druge grupe i bolnice tim pravcem.

U isto vrijeme Vrhovni štab je time svjesno dopuštao krajnji rizik i neizvjesnost u pogledu dalje sudbine i onih snaga na Sutjesci koje su imale otvoren put preko Zelengore. Bio je svjestan toga da će njemačka komanda učiniti sve da što prije zatvori postojeću brešu na Sutjesci. To je ona preduzela već od 3. juna ubacujući na taj koridor pojačanja, a zatim i nove snage na masiv Zelengore, s ciljem da na njoj obrazuje novu zaprečnu liniju. Zato će poslije 9. juna jedinice prve grupe, u svom prodiranju od Sutjeske ka drumu Kalinovik — Foča, biti prinuđene da vode višednevne teške borbe sa znatnim njemačkim snagama koje su tu u međuvremenu bile ubačene.

Tu je neposredno došao do izražaja u stavovima Vrhovnog štaba onaj ljudski, humani elemenat. Tito je sam izjavio da nije mogao izdati naredbu da se napusti bolnica. Najviši moralni zakon u našem ratu bio je da niko nije ni mogao ni htio izdati naredbu za napuštanje ranjenih i bolesnih boraca. Njihovo stradanje moglo se jedino pravdati žrtvama onih koji su za njih bili odgovorni. To je, pored bezbroj primjera iz rata, u najširim razmjerama i na najvidniji način, pokazala bitka na Sutjesci.

Njemačko komandovanje je i ovog puta moralo da u krajnjem rezultatu konstatuje da ofanziva nije donijela postavljeni cilj. Umjesto uništenja grupe divizija NOV sa Vrhovnim štabom, ono se moralo zadovoljiti razbijanjem jedne divizije i maskiranjem većine nepokretnih ranjenika iz centralne bolnice. Grupa divizija NOV, ne samo da je izvršila proboj već je odmah razvila svoju ofanzivu u istočnu Bosnu, da bi ubrzo uzela vidnog učešća u događajima koji su uslijedili u vezi sa kapitulacijom Italije.

Ono što se prvi put jasno manifestovalo u pohodu grupe proleterskih brigada prije godinu dana, bitkom na Sutjesci je konačno afirmisano kao zakonomjerni kvalitet oružanih snaga NOP-a — te snage su izrasle u armiju koja nastavlja rat do konačne pobjede.

Pero MORČA